

Barnegrava på Kveøy

Hvem var hun som lå der?

Ingrid Sommerseth

I eldre jernalder (0–600 e. Kr) ble de døde gravlagt inntil gårdene. I flere av gravene finner vi eksotiske smykker og våpen som vitner om langveis kontakt med datidas Europa. Det er fra denne perioden hvor arkeologene finner flest barn gravlagt. Den nordligste barnegrava finnes på gården Hundstad i Kvæfjord.

Hundstadneset har helt siden 1864 vært kjent som et særdeles rikt kulturminneområde. Her var det registrert rundt 27 graver i form av jordhauger og steinrøyser med bautasteiner på toppen av flere. Dette er en gravskikk som var vanlig for store deler av jernalderen i Norge. Først på 1960-tallet, foretok arkeologene en systematisk kartlegging av gravene på Kveøy. Gravfeltet var blitt ryddet i tida mellom 1874 og 1965. I den forbindelse mottok Tromsø Museum mange løsfunn i form av praktsmykker, våpen og redskaper fra de ulike gravene. Løsfunnene som ble levert inn, dateres hovedsakelig til perioden 600–000 e.Kr.

I 2008 foretok arkeologene på Tromsø Museum en større arkeologisk utgravning på Hundstad i forbindelse med Kveøyforbindelsen som ble åpnet i september i 2010. Gravene på Hundstad

Gravene på Hundstadneset på Kveøy avdekkes og undersøkes.

viste stor variasjon med tanke på form, gravskikk og datering. De aller fleste gravene ligger plassert nært sjøen. Flere av gravene hadde blitt plassert oppå hverandre. Dateringen fra gravene sammenholdt med alle løsfunnene tyder på at Hundstadneset har vært i kontinuerlig bruk som gravfelt helt fra sein eldre bronsealder, ca. 1200 f.Kr og

frem til vikingtid, 1000 år e.Kr., en periode på mer enn 2000 år.

På Hundstad ble det undersøkt 21 ulike gravminner. Moderne pløying har ført til at det kun var bunnen igjen. Samlet ble det funnet ei barnegrav, ni branngraver og 10 fragmentariske ubrente graver samt en sjelden båtformet grav.

Branngraver vanligst

Fra yngre bronsealder til yngre jernalder (900 f.Kr– 600 e.Kr), var det svært vanlig med kremasjons-begravelser nært gården både i Norden og i Nord-Europa. Likevel ble det på Kveøy for første gang i Nord-Norge dokumentert flatmarksgraver og branngraver knyttet til et gårdsanlegg fra akkurat denne delen av forhistorien. De døde ble først kremert, og utvalgte beinrester ble deretter lagt ned i et hull i bakken, uten at man bygde et synlig minne i form av ei røys over denne. Dette var trolig den vanligste gravpraksisen i løpet av jernalderen, og har vært mer utbredt enn

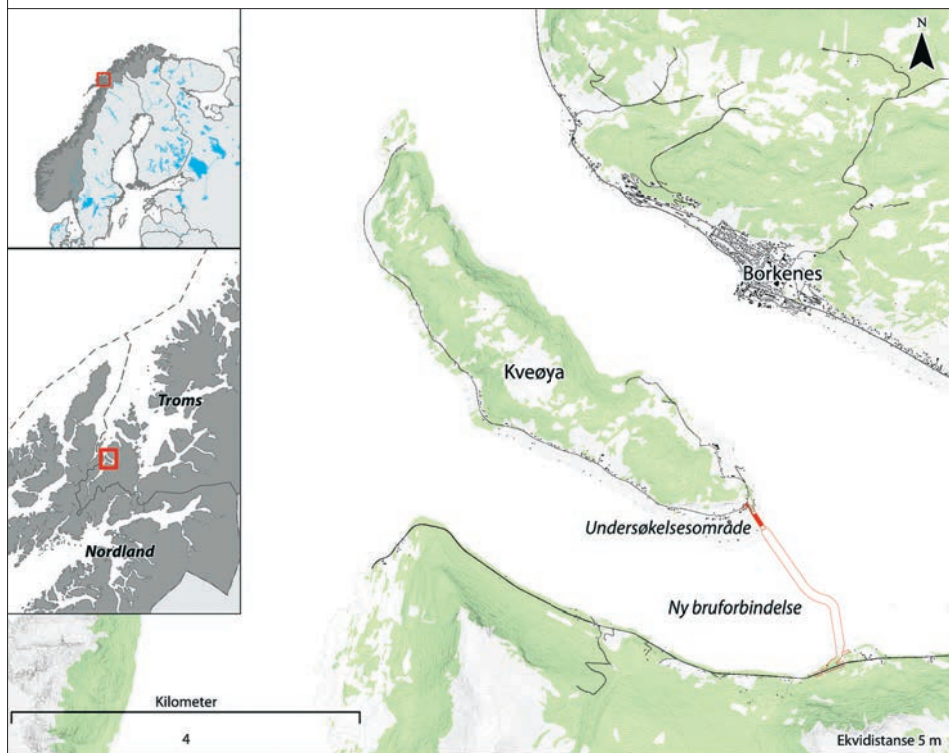
arkeologene tidligere har antatt. Det var kun enkelte på gården eller i slekta som ble gravlagt uten kremasjon, og ikke alle fikk en haug eller steinrøys reist over gravkammeret. Derfor er det ekstra spennende at den mest sjeldne grava som ble dokumentert på Hundstad, var ei barnegrav. Grava har tidligere hatt et synlig minne i form av ei lita steinrøys, og denne grava var plassert ytterst på neset, nærmest i flomålet for mer enn 1700 år siden, ca. 300 e.Kr.

Barnegrava på Hundstad

Ytterst på neset på Hundstad var det spor etter et lite steinsatt gravkammer. Gravminnet var ikke synlig på overflata og ble først funnet etter at matjorda var fjernet. Kammeret var ikke mer enn 1,5 meter langt og ½ meter bredt, og den delvis bevarte steinsettingen var orientert nord-sør. Grava har sannsynligvis hatt ei mindre steinrøys eller jordhaug over kammeret, men det var bare bunnen av grava som ble funnet. Størrelsen antyder at det kunne dreie seg om ei barnegrav. Innenfor steinsettingen ble det gjort noen spennende funn av enkelte gjenstander.

Mesteparten av restene etter skjelettet må ha blitt borte ved moderne plying. Det var likevel materiale igjen til å bestemme alder på gravminnet, og barnets kjønn og alder. Først var det tatt tre C14-prøver fra jordlagene som viser at grava er konstruert en gang i tida mellom 255 og 412 e.Kr. Sammenholdt med at dette er ei kammergrav med ubrent skjelett, anslår vi derfor at grava er fra en del av eldre jernalder som omtales som yngre romertid. Det ble heldigvis funnet flere tenner i grava som var godt bevart. Videre ble det funnet ei lita bøylespenne i bronse, en lys grønn gjennomsiktig glassperle og en fragmentert nål i jern, funn som indikerer at barnet har vært ei jente.

Kart over Kveøy med nærområdet inkludert. Undersøkesområdet og bruforbindelsen markert i rødt.

Illustrasjon: Johan E. Arntzen.

I tillegg ble det gjort funn av flere jernnagler og treverk i tillegg til mange ubestemmelige jernbiter, noe som kan bety at hun har ligget på eller inni i en trekonstruksjon som var klinket sammen av små båtnagler.

Blandt tennene var det to melketenner fra venstre overkjeve som ikke hadde noen tegn til slitasje på overflata eller skjæret. Den best bevarte tanna er en melkejeksell som bryter frem ved 29 måneders alder på barn (ca. 2 ½ år), og blir først felt i 10–12 års alderen. Denne melkejeksellen hadde ingen tegn til slitasje og trolig var tanna ikke helt brutt frem, slik at hun derfor var bare 2–3 år gammel da hun døde. Den andre tanna var også en klassisk melketann fra venstre side. Sammen med jeksellen ble det også funnet ei lita bøylespenne i bronse. Ut fra plasseringa av bøylespenna og tanna har jenta sannsynligvis ligget med hodet mot sør, vendt mot havet.

Små bøyleformete bronsespenner hadde i tillegg til en estetisk funksjon også en praktisk funksjon, som et viktig supplement til kvinnedrakten. Det ble funnet tekstil på baksiden av hodet til spenna, noe som tyder på at den har vært festet til drakten hun hadde på seg da hun ble gravlagt. Bøylespenna er 5,2 cm lang, med et spiralfornet hode dekorert med små groper. Foten på spenna er rett og dekorert med to linjer på langs, og den har hatt en nål av metall. Bøylespenna er dekorert med

Funnene og formen på barnegrava blir dokumentert.

stiliserte dyrehoder, og er av en spenne-type som dateres til 300 e.Kr. Ved sida av ble det funnet ei lita grønn glassperle som er av en type som er vanlig i smykkene fra eldre jernalder.

Gravgavene

I Nord-Norge er alle bøylespenner av små størrelse hovedsakelig funnet i barnegravene, mens den noe større bøylespennevarianten er vanlig i graver til voksne personer. Den lille bøylespennevarianten er fra Bø i Vesterålen og Hundstad, og de er svært like i form og størrelse. Bø ligger kun 70 km sørvest i luftlinje for Kveøy, og den store likheten med både smykker, andre

Bøylespenne av bronse fra barnegrava på Hundstad, datert til 300 e.Kr.

gravgaver og utforming av gravkammer viser en svært lik gravskikk praktisert i samme periode i yngre romertid. Dette kan bety at gårdene på Føre i Bø og på Hundstad hadde forbindelser i form av slektskap og allianser.

Funnene av en rekke jernnagler samt mineralisert treverk kan tyde på at jenta på Hundstad har blitt gravlagt i ei kiste av tre, eller at grava har hatt en trebunn. Dette er et trekk som går igjen i begravelsene av barn fra romertid. Naglene i barnegrava fra Hundstad er av typen som kan ha vært brukt til båtsaum, og funnene av disse sammen med treverket tyder på at man har brukt båtbord som bunn i grava.

Funnet av ei enkelt perle i barnegrava på Hundstad kan tolkes på flere forskjellige måter. Perla ble funnet like ved bøylespenna og tennene i grava. Dette kan skyldes moderne forstyrrelse av grava, men det er også mulig at perla opprinnelig var lagt her. Funn av perler knyttes i hovedsak til kvinnedrakten og kvinnens smykkeoppsett. I yngre romertid fungerte perler som pynt både i håret og som halssmykker. De største perleoppsettene blir oftest funnet i gravene til voksne individer.

De vanligste tolkningene av perlefunn rundt hoderegionen er at perla har vært en del av et større smykkesett. Få funn av perler kan bety at man ikke alltid har lagt ned hele smykkeoppsettet til den

avdøde. Det er funnet perler ved siden av den avdøde eller i fotenden. Det kan indikere at perler i graver ikke alltid har vært en direkte del av den dodes smykkeoppsettning, men kan også ha hatt en beskyttende funksjon i form av amuletter.

Opprinnelig var det 6–8 små gravrøyser ytterst på neset ved sjøen, og alle lå plassert i nærheten av barnegrava. Barnegrava kan dermed ha tilhørt gruppen med de mindre røysene som lå på rekke nedenfor tre av de største røysgravene. I dette røysområdet ble det rundt århundreskiftet funnet 19 glassperler. Perlene varierer i form, farge og utførelse og de kan ha vært i bruk samtidig som barnet ble begravd. Det er derfor mulig at barnegrava har inneholdt mer enn den ene perla som ble funnet under utgravningen i 2009. Variasjonen i perlematerialet i jernalderen er imidlertid så stor at man ikke kan trekke entydige konklusjoner om datering på grunnlag av farge og form alene.

Hvem var jenta?

Barnegravene i Nord-Norge er lik de voksnes graver fra eldre jernalder, og alle er gravlagt med utstyr, våpen og smykker tilpasset alder og kjønn. Kanskje representerer disse barnegravene den førstefødte i slekta med arverett til gården. Gården som institusjon i samfunnet var svært viktig.

Gjennomsiktig glassperle funnet i barnegrava på Hundstad.

Ved å gi barna monumentale og synlige gravminner, kan det tyde på at barnet døde før hun fikk mulighet til å oppfylle dette ansvaret.

Ubrente gravminner etter både voksne og barn, med lik indre og ytre utforming, har impulser fra en nord-europeisk gravskikk som i romertida knyttes til familier eller slekter med høy sosial rang. Dette viser at barn ble sett på som likeverdige med samme sosiale status eller menneskeverd som de voksne.

Ubrente begravelser fra romertid i Norge er en skikk som ble praktisert samtidig med branngravskikken eller kremasjon, hvor sistnevnte var den vanligste gravpraksisen. De eldste gravene med intakte skjeletter i Norge er fra Trøndelag og Nord-Norge, og alle har vært markert med en haug eller ei røys. Likevel kan form og størrelse variere sterkt innenfor samme gravfelt eller gård. På Hundstad finnes det både

branngraver i form av groper i jorda med brente bein, og rester etter ubrente gravminner fra romertida. Et annet spennende element som dukket opp i det store gravfeltet, var en kokegrop som ble datert til ca. 350 e.Kr. I Norge blir kokegroper som er funnet i forbindelse med gravfelt, tolket til å ha en kultisk funksjon, og man antar at kokegropen har vært brukt i forbindelse med et offermåltid som en viktig del av gravritualet.

Hvor bodde familien til den lille jenta som ble begravet? Det ble funnet få spor etter gården, noe som skyldes intensiv pløying og bruk av området i de seinere perioder. Likevel ble det funnet spor både av langhus og innmarksåkrer. Enkelte frittliggende stolpehull ble datert til 300-tallet, men stolpehullene er for få til å kunne si noe sikkert om husene. Stolpehullene viser at husene var plassert øverst på Hundstad, et godt stykke fra gravfeltet nede ved sjøen. Det som imidlertid er sikkert, er at det har

vært drevet med jordbruk på Hundstad på den tida da den lille jenta ble gravlagt.

Andre eldre barnegraver i Nord-Norge

Eldre jernalder er den perioden i Norges forhistorie hvor det er påvist flest barnegraver. Blant barnegravene er det en klar overvekt av kremasjonsgraver, men det finnes også flere ubrente begravelser av barn fra denne perioden. De fleste barnegravene er funnet langs kysten av Vestlandet, hvor det er dokumentert 10 barnegraver. Barna er enten funnet alene eller sammen med en eller flere voksne, og de ligger ofte i ei steinkiste med ei røys eller haug over.

Godt bevart jeksel fotografert fra over- og undersiden. Fra barnegrava på Hundstad.

1cm

1cm

Slike barnegraver er ofte rike på funn og gravgaver og de er uten særlige skader.

I Nord-Norge langs kysten har arkeologene undersøkt fire barnegraver fra eldre jernalder. Alle barnegravene var ubrente hvor bein og gjenstander var bevart. To av barnegravene er funnet på et større gravfelt i Bø i Vesterålen, mens en er funnet i en heller i Træna. Alle barnegravene lå nær andre røyser og hauger som trolig representerer de voksnes graver. Barnegrava på Hundstadneset er så langt den nordligste kjente barnegrava,

og sammen med de tre andre barnegravene fra Nordland dateres de alle til samme tid i eldre jernalder (200–400 e.Kr).

Den sørligste barnegrava i Nord-Norge er funnet i Kirkehelleren på Sanna i Træna. Her er et lite barn gravlagt sammen med tre voksne, og plassert mellom to av dem. Skjelettrestene etter barnet var tydelig forstyrret, sannsynligvis som følge av at barnet ble gravlagt før de voksne personene. Det ble funnet en romersk beinkam mellom føttene til den ene av de voksne

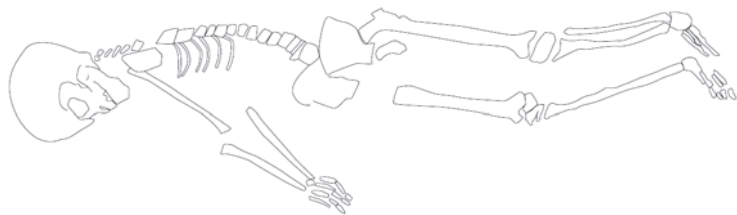
personene. Helleren er også blitt brukt som gravplass under middelalderen, og i alt er det funnet 34 personer gravlagt her, ni av begravelsene er datert til eldre jernalder.

På Føre i Bø kommune i Vesterålen ble to barnegraver undersøkt i 1955 av arkeolog Povl Simonsen. Begge barnegravene ble datert til ca. 300 e.Kr. Barnegravene lå inne på et større gravfelt hvor det også ble funnet flere voksne skjelettgraver fra eldre jernalder. Den ytre oppbygningen av den første barnegrava bestod av ei røys med hodestore stein som var omsluttet av en oval steinsetning på 5 x 4 meter. Den indre del av gravkammeret besto av ei steinkiste. Kammeret var dekket av fire store steinblokker. Inne i steinkista ble det funnet et svært godt bevart skjelett av et 4–5 år gammelt barn, trolig en gutt. Barnet var omsorgsfullt svøpt inn i et stort neverflak, og han lå på siden med hodet mot sør og ansiktet vendt mot øst.

Den andre barnegrava på Føre (grav X), var noe skadet, men den har med stor sannsynligvis vært formet lik den forrige. Inne i denne steinkista ble det funnet et godt bevart skjelett av et lite

Tegning av skjelettets posisjon i barnegrava fra Føre.

Barnegrav fra Føre i Bø kommune i Vesterålen arkeologisk undersøkt i 1955. I gravkammeret lå det et 4–5 år gammelt barn som sammen med funn dateres til 300 e.Kr.

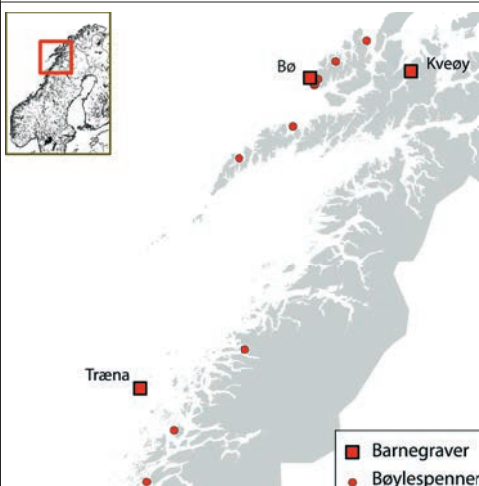

Illustrasjon: Ellen Marie Beck.

Foto: Tromsø Museum Universitetsmuseet.

barn, trolig ei lita jente på 2 år. Hun var også lagt med hodet mot sør slik som jenta med samme alder fra Hundstad.

Begge disse barnegravene var rik på gjenstander og smykker. Barna hadde fått mange gjenstander og gravgaver med seg. Det ble funnet smykker, kammer av bein og redskaper. I grava til gutten ble det funnet noen jernfragmenter som kan ha vært et beslag, det ble funnet en beinkam, ei beltespenne, en jernkniv og to små pile-spisser av jern. I grava til den lille jenta ble det funnet to små hårnåler av bronse, to fiskefigurer av hvalbein, en beinkam, en jernkule gjennomboret av en pinne som blir tolket som en snurrebass, i tillegg til et knust leirkar, en liten jernkniv og tre bjørneklør, noe som antyder at hun kan ha blitt gravlagt på et bjørneskinn. Det er interessant at det også ble funnet to små bøylespenner av bronse i jentegrava, brukt for å holde drakten sammen opp ved skuldrene.

Illustrasjon, kartet: Johan E. Arntzen.

Disse små bøylespennene er helt lik både i form og størrelse til den som ble funnet i barnegrava på Hundstad.

Ei siste ære

Gravene vitner om at menneskene og den lille jenta på Hunstad var knyttet til gården som lå lenger oppe på bakken. De som har gravlagt jenta, har gjort det med omsorg og med klare hensikter om at hun skulle æres og minnes i form av ei synlig grav med gaver og inventar i tråd med datidas gravskikk. Gravminnet til jenta har knyttet henne som representant for ei slekt eller eierskap til gården på Hundstad og det er tydelig at den lille jenta på 2–3 år har hatt en viktig posisjon i samfunnet i Kvæfjord.

Litteratur:

Arntzen, J. E. og I. Sommerseth. 2010. Den første gården i Nord-Norge. Jordbruksbosetting fra bronsealder til jernalder på Kveøy. *Tromura, Nr. 39*. Universitetet i Tromsø.

Johansen, L.-M. 2005. *Perler i nordisk jernalder. Mote eller mening?* Upubl. hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Oslo.

Funnsteder i Nord-Norge for barnegraver og bøylespenner med lik datering som funnet på Kveøy.

Sjøvold, T. 1962. The Iron Age Settlement of Arctic Norway I. Early Iron Age. *Tromsø Museums Skrifter, Vol. X, no 1*, Tromsø/Oslo.

Vik, B. 2007. *Barn & Identitet. En analyse av barnegraver fra eldre jernalder i Norge*. Upubl. hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen.

Muntlig kilde: tennerne er vurdert av professor Claes-Göran Crossner ved klinisk odontologi ved Universitetet i Tromsø.

Forfatteren:

Ingrid Sommerseth er postdoktor i arkeologi ved Universitetet i Tromsø. Hun var i årene 2008–2010 prosjektleder på Tromsø Museum med

ansvar for de arkeologiske undersøkelserne på Kveøy. Hun er i dag postdoktor ved Institutt for arkeologi Institutt for arkeologi og sosialantropologi og er med i forskningsgrupper som arbeider med forhistorisk villreinfangst og utviklingen av tamreinhold og domestisering i Nordområdene (NordForsk og Universitetsmuseenes utmarksnettverk). Hun sitter også som medlem i Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger (skjelettutvalget) i regi av de Forskningsetiske komiteer. E-post: ingrid.sommerseth@uit.no